

BİOLOGİYA**NAXÇIVAN MR-İN ARAZBOYU DÜZƏNLİKLƏRİNDƏ
NƏSİLVƏRƏN ORNİTOFAUNANIN KOMPLEKS ANALİZİ****N.A.SADIQOVA****Bakı Dövlət Universiteti**

İlk dəfədir ki, Naxçıvan MR-in Arazqırağı düzənlikləri nəsilvərənin quşlarının kompleks bio-ekoloji təhlilinə əsasən ornitocoğrafi rayon kimi ayrılır. Rayonda bioloji müxtəlifliyin qorunub saxlanması üçün nəzəri əsasları verilir, taktik tədbirlər hazırlanmasına imkan yaranır.

Naxçıvan MR-in ornitofaunası ilk dəfə A.İ.Xanməmmədov (1960) tərəfindən məqsədəuyğun tədqiq edilmişdir. Sonra kolonial quşların yerləşməsi müəyyən edilmişdir (Mustafayev, Xanməmmədov, 1965), quru sahə ekosistemlərin quşları xüsusi planla tədqiq edilmişdir (Mustafayev, 1985). Naxçıvan MR-də quşların yeni növləri müəyyən edilmişdir (Talibov, Novruzov, 2000). Bu cür faunistik yeniliklər «Azərbaycanın quşları» adlı monoqrafiyada (Mustafayev, Sadıqova, 2005) və «Naxçıvan MR-in Qırmızı kitabında (Talibov, 2006) nəzərə alınmışdır.

Material və metodika

Məqalənin əsasını çöl tədqiqatlarının nəticələri təşkil edir. 1950-ci illərdən başlanaraq Naxçıvan MR-də dəfələrlə ekspedisiya şəraitində tədqiqat aparılmış, ADU-nun tələbələrindən istehsalat təcrübələri keçirilmişdir (Mustafayev). 2007-ci ilin tədqiqatlarında N.A.Sadıqova fəal iştirak etmiş, kolleksiya materiallarını yoxlamış, ədəbiyyatı nəzərdən keçirmişdir. Tədqiqatın əsas metodikası «Ornitofaunanın kompleks bioekoloji təhlili» adlı orijinal konsepsiyasıdır (Mustafayev, Sadıqova, 2005, 2006). Quşların yem xarakteri və sinantroplaşma səviyyəsi müəlliflərin orijinal şkalalarına (Mustafayev, Məhərrəmova, 2001; Mustafayev, Sadıqova, 2005) görə verilir. Quşların taksonomiyası müəlliflərin monoqrafiyasına əsaslanır (Mustafayev, Sadıqova, 2005). Taksonların Azərbaycanca adları yeni lüğətə uyğundur (Musayev, red., 2005).

Materialın müzakirəsi

Naxçıvan MR-in Arazboyu düzənliklərinə Sədərək, Tənənəm, Kəngərli, Yaycı, Qapıqabağı, Qaragültəpə, Bina, Selbasar, Darıdağ, Ordubad, Dəstə və s. daxildir. Muxtar respublikanın ərazisindən 32% təşkil edir. Dəniz səviyyəsindən yüksəkliyi 600-1000 m-dir. Sədərək düzündən başlayıb Ordubad ərazisində (Kotam) MR-in alçaq dağları ilə qurtarır. Əsas təbii landşaftları bozqır, boz-qonur, şabalıdı-çəmən, çəmən-boz, gillicəli, şoran, ibtidai-boz torpaqlarda bitən yovşan, şoran, efemer, gəvən, üzərrik, dəvətikanı, sırkan, süddiyən, taxıl, kəngiz kimi bitki örtüyündən ibarətdir (Babayev, 1999). Çayların sahillərində qamış və yulğun

bitən yerlər var. Əkinçilik kəhriz və kanallar vasitəsilə suvarma təsərrüfatına əsaslanır. Taxıl, meyvə-tərəvəz, bostan, üzüm, şəkər çuğunduru, yem bitkiləri, tütün və s. becərilir. Parklar və meşə zolaqları cavan və azdır. Araz dəryaçası düzənliyin təbii şəraitinə pozitiv təsir etmişdir.

Tədqiqatlara əsasən Naxçıvan MR-in Arazboyu düzənliklərində 72 növ quş nəsil verir. Onlar 12 dəstəyə, 33 fəsiləyə və 57 cinsə daxildir. Növden yüksək taksonların çoxluğu ərazinin ekoloji müxtəlifliyini və resursu oxşar olan taksonların yaşamasının çətinliyini göstərir. Növlərdən 26-sı Arazboyu düzənliklər üçün səciyyəvidir, dağlarda yoxdur.

Arazboyu ərazisi ornitocoğrafi rayonlaşdırılarkən (Mustafayev, 1985) Naxçıvan MR (yaylaq və meşələrdən, başqa) eyni rayon kimi təqdim edilmişdir. Lakin əlavə tədqiqatlar göstərdi ki, Arazboyu düzənliklərin ornitofaunası alçaq və orta dağların ornitofaunasından fərqlənir. Ona görə bu əraziləri ayrı-ayrılıqda 14 parametərə görə kompleks təhlil etdik.

Birinci nəticəmiz Qafqazın ornitofaunasını bütövlükdə avropa tipinə aid etməyin (Şteqman, 1938) əksinədir. Arazboyu düzənlikdə nəsilverən quşlardan (72 növ) Avropa tipinə cəmi 14 növ (19, 4%) daxildir. Bunların da 10 növü antropogen təsirlərin nəticəsidir. Beləliklə, təbii yolla Avropa fauna tipindən Arazboyu düzənlikdə nəsilverən quş 4 növdür (5, 6%): *Coracias qarrulus*, *Merops apiaster*, *Lanius senator*, *Sylvia atricapilla*. Ornitofaunanın əsasını transpalearkt və aralıqdəniz tipləri təşkil edir. Rayona antropogen transformasiya nəticəsində gəlib nəsilverən quşlar (44 növ), təbii landşaftına gəlib nəsilverənlərdən (28 növ) çoxdur.

Politipik növlərin ekoloji plastikliyi geniş olduğu üçün bu rayonda da çoxluq təşkil edirlər (84, 7%). Arazboyu düzənliyin qışı sərt şaxtalı keçir. Ona görə nəsil verməyə gələn quşlara nisbətən oturaq yaşayanlar azdır (40, 3%). Bu ərazinin müasir vəziyyəti mozaik strukturlu və ayrı-ayrı növlərin yaşaması üçün məhdud imkanla kiçik landşaftlardan ibarətdir. Ona görə quşların kəmiyyət göstəricisi zəifdir: nadir növlər 79, 2%, çoxsaylı olanlar cəmi 3 növdür (*Columba livia*, *Apus apus*, *Galerida cristata*).

Biotopik yerləşməsinə görə ornitofaunanın əsasını oreofil, dendrofil və limdendrofil quşlar təşkil edir. Lakin dendrofil quşlar parkların, bağların və yaşıllıqların cəlb etdikləri, limnodofillər isə su anbarlarında olan adacıqlara və kanalların sahillərindəki cəngəlliklərə gələnəldir. Rayonun təbii landşaftlarında səciyyəvi olanlar oreofil quşlardır (29, 2%). Quşların böyük əksəriyyəti (97, 2%) nəsil verdiyi landşaftdan hər-tərəfli istifadə edir. Yalnız 2 növ (*Haliautes albisilla*, *Streptopelia turtur*) ağacda yuva tikir, yem üçün isə açıq sahəyə uçurlar. Açıq şəraitdə yuva tikənlər 68, 1% təşkil edir. Kolonial həyat tərzinin müxtəlif mərhələsində olanlar 20, 8% -dir. Sinantrop luq səviyyəsi 22, 2% -dir, lakin onların çoxu (18, 1%) natamam və tam sinantrop luq edənlərdir. Maturonat növlər başqa rayonlara nisbətən orta mövqə tuturlar (9, 7%). Ornitofaunanın əsasını gündüz quşları təşkil edir (77, 8%).

Yemləmə şəraitinə görə ekoloji qruplar çoxdur. Yem götürməsi yer ilə az-çox əlaqəli olan quşlar 58 növdür (80, 6%). Yalnız yerdən yem götürənlər 23, 6% -dir. Bu göstəricilər rayonda ağac bitkilərinin azlığı ilə əlaqədardır. Təkcə *Dendrocopos syriacus* yalnız ağacdan yem götürür. Ağacdan və koldan 3 növ (*Cuculus conarus*, *Phylloscopus collybita*, *Remiz pendulinus*), yalnız koldan yem götürən isə bircə növdür

(*Panurus biarimicus*). Yemlənməsi hava ilə az-çox əlaqəli olanlar 16 növdür (22, 2%). Yem xarakterinə görə ornitofaunanın əsasını zoofaqlar təşkil edirlər (49 növ və ya 68, 0%). Bunların da çoxu (58, 3%) entomofaqdır. Entomofaqların sayına görə Arazboyu düzənlikdə nəsilverən növlərin sayı Talış dağ bozqırlarını xatırladır.

Naxçıvan Arazboyu düzənliklərində nəsilverən ornitofaunanın kompleks bio-ekoloji göstəriciləri

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	<i>Bubulcus ibis ibis</i>	Ad	Af	Pt	N	Nr	Lf	Ht	Aç	Ko	Sd	İmm	Gün	YS	Enf
2.	<i>Egretta qazetta qazetta</i>	Ad	af	Pt	N	Nr	Lf	Ht	Aç	Ko	Sd	İmm	Gün	Y,S	Zf
3.	<i>Ciconia ciconia ciconia</i>	Avr	Af	Pt	S	As	Pb	Ht	Aç	Kk	Ts	imm	Gün	Y	Zf
4.	<i>Anser anser</i>	Tp	Af	Mt	S	Nr	Lf	Ht	Aç	Kk	Sd	Mot	Gün	Y	Ff
5.	<i>Tadorna ferragina</i>	Tp	Tf	Mt	S	Nr	Lf	Ht	Ör	Yt	Sd	Mot	Gün	S	Pof
6.	<i>Anas platyrhynchos platyrhynchos</i>	Tp	Af	Pt	S	Nr	Lf	Ht	Aç	Yt	Sd	Mot	Gün	S	Pof
7.	<i>Circus macrorius</i>	Tp	Tf	Mt	N	Nr	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	Y	Y1r
8.	<i>C.aeruginosus aeruginosus</i>	Tp	Af	Pt	S	Nr	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Cün	YK	Y1r
9.	<i>Buteo rufinus rufinus</i>	M	Tf	Pt	S	Nr	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	Y	Y1r
10.	<i>Haliaeetus albicilla albicilla</i>	Tp	Af	Pt	N	Nr	Df	Nr	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	Sy	Y1r
11.	<i>Falco naumanni</i>	Ad	Af	Mt	N	Nr	Pb	Ht	Ör	Kf	Ns	İmm	Gün	Y	Enf
12.	<i>Ammoperdix qriseularis</i>	Ad	Tf	Mt	S	Nr	Pf	Ht	Aç	Yt	Sd	Mot	Gün	Y	Ff
13.	<i>Burhinus oedienemus oedienemus</i>	Ad	Tf	Pt	N	Nr	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	Mot	Gecə	Y	Enf
14.	<i>Charadrius dubius curonicus</i>	Tp	Af	Pt	N	Nr	Lf	Ht	Aç	Yt	Sd	Am	Gün	Y	Enf
15.	<i>Larus ridibundus</i>	Tp	Af	Mt	N	Nr	Lf	Ht	Aç	Kt	Sd	İmm	Gün	SY	Pof
16.	<i>Chlidonias niqer niqer</i>	Tp	Af	Pt	N	Nr	Lf	Ht	Aç	Kf	Sd	İmm	Gün	Sn	Enf
17.	<i>Sterna hirundo hirunda</i>	Tp	Af	Pt	N	Nr	Lf	Ht	Aç	Kf	Sd	İmm	Gün	SH	Zf
18.	<i>Pterocles orientalis orientalis</i>	Ad	Tf	Pt	S	Nr	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	Mot	Gün	Y	Ff
19.	<i>P.alehata caudaculus</i>	Ad	Tf	Pt	S	Nr	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	Mot	Gün	Y	Ff
20.	<i>Columba livia neqlecta</i>	Ad	Taf	Pt	S	Gs	Pb	Ht	Ör	Ko	Ns	İmm	Gün	Y	Ff
21.	<i>Streptopelia turtur turtur</i>	Avr	Af	Pt	N	Nr	Df	Nr	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	Y	Ff
22.	<i>S.seneqalensis ermanni</i>	Ad	Af	Pt	S	Nr	Ss	Ht	Aç	Yt	Ts	İmm	Gün	Y	Ff
23.	<i>Cuculus canerus canorus</i>	Sb	Tf	Pt	N	Nr	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	AK	Enf
24.	<i>Asis otus otus</i>	Sb	Af	Pt	S	Nr	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gecə	YAK	Y1r
25.	<i>A.flammeus flammeus</i>	Tp	Tf	Pt	S	Nr	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gecə	YH	Y1r
26.	<i>Athene noctua indiqena</i>	M	Pt	Taf	S	Nr	Pb	Ht	Ör	Yt	Ns	İmm	Gecə	YAH	Y1r
27.	<i>Apus apus apus</i>	Avr	Af	Pt	N	Gs	Ss	Ht	Ör	Kf	Ts	İmm	Gün	H	Enf
28.	<i>Coracias qarrulus qarrulus</i>	Avr	Taf	Pt	N	Nr	Pb	Ht	Ör	Yt	Qs	İmm	Gün	YAK	Enf
29.	<i>Merops apiaster</i>	Ad	Taf	Mt	N	As	Of	Ht	Ör	Kf	Sd	İmm	Gün	H	Enf
30.	<i>M.supersilius supersilius</i>	Ad	Taf	Pt	N	Nr	Of	Ht	Ör	Ko	Sd	İmm	Gün	H	Enf
31.	<i>Upupa epops epops</i>	Ad	Af	Pt	N	Nr	Ss	Ht	Ör	Yt	Ts	İmm	Gün	YA	Enf
32.	<i>Dendrocopos syriacus transcaucasicus</i>	Ad	Af	Pt	S	Nr	Df	Ht	Ör	Yt	Qs	İmm	Gün	AY	Enf
33.	<i>Riparia riparia riparia</i>	Tp	Tf	Pt	N	Nr	Of	Ht	Ör	Ko	Sd	İmm	Gün	H	Enf
34.	<i>Hirunda rustica rustica</i>	Tp	Af	Pt	N	As	Ss	Ht	Am	Kk	Ts	İmm	Gün	H	Enf
35.	<i>Delichon urbica urbica</i>	Tp	Af	Pt	N	Nr	Ss	Ht	Am	Ko	Ts	İmm	Gün	H	Enf
36.	<i>Qalerida cristata subtanrica</i>	Ad	Tf	Pt	S	Çs	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	Y	Ff
37.	<i>Calandrella cinerea longipennis</i>	Ad	Tf	Pt	S	Nr	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	Y	Ff
38.	<i>Melanocorypha calandra calandra</i>	Ad	Tf	Pt	S	Nr	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	Y	Ff
39.	<i>Anthus campestris ba-</i>	Tp	Tf	Pt	N	Nr	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	Y,K	Enf

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	ehmii														
40.	Motacilla alba dukhunnensis	Tp	TAf	Pt	N	Nr	Pb	Ht	Am	Yt	Qs	İmm	Gün	YAK	Enf
41.	Lamius senator nilotikus	Avr	Tf	Pt	N	Nr	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	YKA	Enf
42.	L. miner	Avr	Af	Mt	N	Nr	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	YKA	Enf
43.	L.collurio	Ad	TAf	Mt	N	Nr	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	YKA	Enf
44.	Oriolus oriolus oriolus	Avr	Af	Pt	N	Nr	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	A	Enf
45.	Sturnus vulgaris caucasicus	Avr	Af	Pt	S	As	Pb	Ht	Ör	Kf	Ns	İmm	Gün	YA	Pot
46.	Pica pica pica	Tp	Af	Pt	S	As	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	YAK	Pot
47.	Cornus cornix scharpii	Tp	Af	Pt	S	As	Df	Ht	Aç	Yt	Ns	İmm	Gün	YAK	Pot
48.	Cettia ,cetti orientalis	Ad	Tf	Pt	S	Nr	Lf	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	YK	Enf
49.	S.lusciniola melanopoqen minica	Ad	Taf	Pt	N	Nr	Lf	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	YK	Enf
50.	Acrocephalus arundin-naseus arundinnaseus	Tp	TAf	Pt	N	Nr	Lf	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	YK	Enf
51.	Hippolais palliola elaeica	Ad	Tf	Pt	N	Nr	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	Yr	Enf
52.	H.lanquida	Ad	Tf	Mt	N	Nr	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	YK	Enf
53.	Sylvia atricapilla dom-holzi	Avr	Tf	Pt	N	Nr	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	KY	Enf
54.	S.communis icterops	Avr	TAf	Pt	N	Nr	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	KA	Enf
55.	Phylloscopys collibita obietinus	Ad	Af	Pt	N	Nr	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	AK	Enf
56.	Muscicapa striata striata	Avr	Af	Pt	N	Nr	Df	Ht	Ör	Yt	Sd	İmm	Gün	H	Enf
57.	Oenanthe oenanthe oenanthe	Tp	Tf	Pt	N	As	Of	Ht	Ör	Yt	Sd	İmm	Gün	YH	Enf
58.	O.pleschanca pleschanca	Ad	Tf	Pt	N	As	Of	Ht	Ör	Yt	Sd	İmm	Gün	YH	Enf
59.	O.deserti salina	M	Tf	Pt	N	Nr	Of	Ht	Ör	Yt	Sd	İmm	Gün	YH	Enf
60.	O. isabellina	M	Tf	Mt	N	As	Of	Ht	Ör	Yt	Sd	İmm	Gün	YH	Enf
61.	Cereotrichas qalactotes familiaris	Ad	Tf	Pt	N	Nr	Xf	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	YK	Enf
62.	Luscinia meqarhynchos africana	Avr	Af	Pt	N	As	Df	Ht	Aç	Yt	Qs	İmm	Gün	YK	Enf
63.	Turdus merula aterrima	Tp	Af	Pt	S	Nr	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	YK	Enf
64.	Panurus biarmicus rus-sicus	Tp	Tf	Pt	S	Nr	Lf	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	K	Pot
65.	Remiz pendulinus men-zbiri	Tp	Tf	Pt	S	Nr	Lf	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	AK	Enf
66.	Parus mayor mayor	Tp	Af	Pt	S	Nr	Df	Ht	Ör	Yt	Sd	İmm	Gün	YA	Enf
67.	Passer domesticus caucasicus	Tp	Af	Pt	S	As	Ss	Ht	Ör	Kk	Ts	İmm	Gün	YAK	Pof
68.	P.montanus transcaucasicus	Tp	Pf	Pt	S	Nr	Df	Ht	Ör	Yt	Ns	İmm	Gün	YA	Pof
69.	Carduelis carduelis brevisrostris	Avr	Af	Pt	S	Nr	Df	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	YA	Pof
70.	Emberiza calandra calandra	Avr	TAf	Pt	S	Nr	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	Y	Ff
71.	E.schoeniclus caspia	Tp	Tf	Pt	S	As	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	YK	Tf
72.	E.melanocephala	Ad	TAf	Mt	N	Nr	Of	Ht	Aç	Yt	Sd	İmm	Gün	YK	Pof

Şərti işarələr: 1. sıra nömrəsi; 2. taksonlar; 3. fauna tipləri: Avr-Avropa, Ad-Aralıqdəniz, Tp-transpalearkt və b; 4. quşları cəlb edən əsas faktorlar: Tf-təbii faktorlar, Af-antropoqen faktorlar, TAF-təbii və antropoqen faktorlar; 5. növün makrostruktur: Pt-politipik, Mt-monotipik; 6. ornitofaunanın mövsümü dinamikası: S-oturaqlar, N-nəsilverməyə gələnler; 7. kəmiyyət kateqoriyası; Nr-nadir, As-adi saylı, Çs-çoxsaylı, 8. biotopik yerləşmə, Lf-limnodofil, Df-dendrofil, Of-oriofil, Pf-petrofil, Xf-xameofil, Ss-seliteb sahə, Pb-polibiont; 9. Landşaftdan istifadəsi: Ht-hərtərəfli; Nv-nəsil vermək üçün; 10. yuva şəraiti: Aç-açıq, Ör-örtülü, Am-aralıq mövqə; 11. sosiologiyası: Yt-yuvası tək-tək yerləşir, Kk-kolonial həyata keçid mərhələsi, Kf-fakultativ koloniya, Ko-obliqat koloniya; 12. sinantropluq səviyyəsi: Sd-sinantrop deyil, Qs-qismən sinantrop, Ys-yarımsinantrop, Ns-natamam sinantrop, Ts-tam sinantrop; 13. inkişaf tipi: Mt-mathronat, İmm-İmmaturona; 14-sutqalıq fəallığı: Gün-gündüz, Gecə, Aq-alaqaranlıq, Q Gün-gecə və gündüz; 15. Haradan yem götürməsi: Y-yerdən, A-ağacdən, K-koldan, S-sudan, H-havadan, T-torpaqdan; 16-yem xarakteri: Ff-fitofaq, Zf-zoofaq, Yr-yırtıcı, İx-ixtiofaq, Enf-entornofaq, Pof-polifaq.

Nəticə

Naxçıvan MR-in Arazboyu düzənlikləri ornitocoğrafi baxımdan Rayon kateqoriyasına uyğundur və onun bioloji müxtəlifliyinin qorunub saxlanması xüsusi münasibət tələb edir.

Naxçıvan MR-in düzənliklərində nəsilverən ornitofaunanın kompleks bio-ekoloji təhlili (növlərin sayı, mütərizədə-%)

Fauna tipləri:

Transpalearkt	27 (37,6%)
Avropa tipi	14 (19,4%)
Aralıqdəniz	25 (34,7%)
Başqa tiplər	6 (8,3%)

Formalaşma faktorları:

Təbii	28 (38,9%)
Antropogen	33 (45,8%)
Hər ikisi	11 (15,3%)

Növlün makrostrukturunu:

Monotipik	11 (15,3%)
Politipik	61 (84,7%)

Mövsümü dinamikası:

Oturaqlar	29 (40,3%)
Nəsil verməyə gələn	43 (59,7%)

Say kateqoriyaları:

Çoxsaylı	3 (4,1%)
Adi saylı növlər	12 (16,7%)
Nadir növlər	57 (79,2%)

Biotoptik yerləşməsi:

Limonodofil	14 (19,4%)
Dendrofil	22 (30,6%)
Oreofil	21 (29,2%)
Petrofil	2 (2,8%)
Seliteb sahə	6 (8,3%)
Polibionit	7 (9,7%)

Landsaftdan istifadə xarakteri:

Nəsil vermək üçün	2 (2,8%)
Hərtərəfli	70 (97,2%)

Yuva şəraiti:

Açıq	49 (68,1%)
Örtülü	20 (27,8%)
Aralıq mövqe	3 (4,1%)

Sosiologiyası:

Yuvası tək-tək yerləşir	57 (79,2%)
Koloniallığa keçid	3 (4,1%)
Fakultativ koloniya	8 (11,1%)
Obliqat koloniya	4 (5,6%)

Sinantrop luq səviyyəsi:

Sinantrop deyil	56 (77,8%)
Qismən sinantrop	2 (2,8%)
Yarımsinantrop	1 (1,4%)
Natamam sinantrop	6 (8,3%)
Tam sinantrop	7 (9,7%)

İnkişaf tipi:

Maturonat	7 (9,7%)
İmmaturonat	64 (88,9%)
Aralıq mövqe	1 (1,4%)

Sutkalıq fəallığı:

Gündüz quşları	67 (93,1%)
Gecə quşları	4 (5,5%)
Aralıq mövqe	1 (1,4%)

Haradan yem götürməsi:

Yerdən	17 (23,6%)
Yerdən və sudan	4 (5,5%)
Yerdən və ağacdən	6 (8,3%)
Yerdən və koldan	13 (18,0%)
Yerdən və havadan	6 (8,3%)
Yerdən, ağacdən, koldan	9 (12,4%)
Sudan	2 (2,9%)
Sudan və havadan	2 (2,9%)
Ağacdən	1 (1,4%)
Ağacdən və koldan	3 (4,2%)
Ağacdən, havadan	1 (1,4%)
Havadan	7 (9,7%)
Koldan	1 (1,4%)

Yem xarakteri:

Fitofaq	12 (16,7%)
Zoofaq	49 (68,0%)
Yırtıcı	7 (9,7%)
Entomofaq	42 (58,3%)
Polifaq	14 (15,3%)

ƏDƏBİYYAT

1. Babayev S.Y. Naxçıvan Muxtar Respublikasının coğrafiyası. Bakı, Elm, 1999, 226 s.
2. Musayev M.Ə. Red. Rusca-Azərbaycanca zooloji terminlər lüğəti. Bakı, Elm, 2005, 502 s.
3. Mustafayev Q.T., Xanməmmədov A.İ. Naxçıvan Muxtar SSR-də kolonial və ya kiçik qruplarla nəsilvərənlər quşların yayılmasına dair materiallar // ADU-nun Elmi əsərləri, b.e. ser., №1. Bakı, ADU, 1965, s. 9-14.
4. Mustafayev Q.T. Quru sahədə onurğalı heyvanların faunasının kompleks ekoloji təhlil parametrləri // Azərbaycan zooloqlar cəmiyyəti I qurultayının materialları (məqalələr toplusu). Bakı, Elm, 2003, s. 463-466.
5. Мустафаев Г.Т., Магеррамова Н.А. Степень синантропизации птиц и метод его определения // Мат-лы Республик. науч. конф. « Экспериментальная биология и современность» Баку, БГУ, 2005, с. 181-183.
6. Мустафаев Г.Т. Птицы наземных экосистем Азербайджана. М., МГУ, 1985, 54 с.
7. Mustafayev Q.T., Sadıqova N.A. Azərbaycanın quşları (monoqrafiya). Bakı, «Çaşıoğlu», 2005, 419 s.
8. Садыгова Н.А. Комплексный анализ степени изученности авифауны. Баку, БГУ, 2006, с. 79-85.
9. Talıbov T.N., Novruzov N.M. Ammoperdix griseularis Azərbaycanını ornitofaunası üçün yeni növdür. AMEA məruzələri. Bakı, Elm, 2000, №4-6, s. 205-208.
10. Talıbov T.N. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı kitabı. Naxçıvan, «Əcəmi», 2006, 209 s.

КОМПЛЕКСНЫЙ АНАЛИЗ ОРНИТОФАУНЫ ПРИАРАКСИНСКИХ РАВНИН НАХЧЕВАНСКОЙ АР

Н.А.САДЫХОВА

РЕЗЮМЕ

Приараксинские равнины Нахчеванской АР впервые выделяются в ранге орнитогеографического района на основании комплексного био-экологического анализа гнездящихся птиц. Работа составляет научную основу сохранения биоразнообразия и создает возможность для разработки тактических приемов охраны птиц.

COMPLEX ANALYSIS OF FERTILE ORNITHOFAUNA AT THE STEPPE PART OF ARAZ RIVER OF NAKHICHEVAN AUTONOMOUS REPUBLIC

N.A.SADIKHOVA

SUMMARY

According to the complex bio- ecological analysis of fertile birds , for the first time the steppe part of Araz river of Nakhichevan Autonomous Republic is separated as ornithogeographic region. There are given the theoretical basis of remaining of biological variety at the region, is formed the preparation for tactic steps.